

ג	ל	ע	י	נ	י
ו	א	ב	י	ט	ה
נ	פ	ל	א	ו	ת
מ	ת	ו	ר	ת	ך

גַּל עֵינַי

השער לפנימיות התורה

בראשות הרב יצחק גינזבורג

הרב יצחק גינזבורג

"עד דלא ידע": איך לאבד את הראש ולהשאר בחיים*

מה מקור הביטוי 'עדלאידע'? כתוב בגמרא "מיחייב איניש לבסומי בפוריא [חייב אדם להשתכר בפורים] עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (בבלי מגילה ז, ב). עובדה זו ידועה יחסית. מה שפחות ידוע הוא שמיד אחר הוראה זו מספרת הגמרא את הסיפור הבא אודות שניים מחכמינו זכרונם לברכה:

רבה ורבי זירא עשו סעודת פורים ביחד. השתכרו ("איבסום" בלשון המקור).
קם רבה, שחט את רבי זירא.
למחרת ביקש עליו רחמים והחייה אותו.
כעבור שנה אמר רבה לרבי זירא, יבוא אדוני ונעשה סעודת פורים ביחד.
השיב לו רבי זירא, לא בכל שעה ושעה מתרחש נס.

ככה ממש, בגמרא (בתרגום חופשי מארמית).

למותר לציין, שהסיפור מעלה שאלות רבות: מדוע בחרה הגמרא לשים דווקא סיפור זה אחרי הציווי לשתות בפורים? במקום להזהירנו מפני עיוות ההלכה היא מספרת על רב ששחט את חברו?! אמנם מסופר כי למחרת התפלל עליו והחזירו לחיים – אך מה אם הוא לא היה מצליח? ומה אם מישהו אחר היה עושה זאת? ומה פתאום שחט, למה לא סתם הרג? ואיך הוא מעיז להזמין אותו שוב בפורים הבא?! ומה פירוש התירוץ של רבי זירא, שאין סומכים על הנס – מה, אילו היה מובטח לו נס היה מסכים שישחטו אותו שוב?!

ובכן, כמו כל סיפור בגמרא, ולו הקטן ביותר, גם בסיפור זה רב הנסתר על הנגלה. אם נתעמק בו, נגלה כי הוא צופן בחובו שיעור עמוק אודות שכרות רוחנית, שיעור המלמד כיצד להשתכר בפורים בקדושה.

נכנס יין יצא סוד

יין הוא תמיד סמל לתורת הסוד. בעוד התורה הנגלית משולה ללחם או בשר, המזינים ובונים את הגוף, משולה פנימיות התורה ליין המבשם ומרומם את האדם. המלה 'יין' עצמה שווה בגימטריה 'סוד', 70, רמז לשבעים הפנים הפנימיים של התורה המתגלים במלואם בתורת הסוד. לכן נאמר "נכנס יין יצא סוד", שבהקשר זה פירושו כי לימוד פנימיות התורה מגלה את סודותיה. כמו יין אמיתי, גם תורת הסוד יכולה לדרדר את האדם ויכולה לרומם אותו. ההבדל נעוץ בשילוב עם תורת הנגלה: אם לוגמים מתורת הסוד 'סטרייט', ללא הרגשת מחויבות לרובד הנגלה והמעשי, עלול הדבר להפוך למשהו גס וחיצוני שרק ממלא את משאלות לבנו – "לא יחפץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו" (משלי יח, ב); אך אם אנו משכילים ליצור את השילוב הנכון, אז כמו יין במסגרת סעודה תורת הסוד מבשמת ומעלה אותנו.

* עיבוד ועריכה: ניר מנוסי

ג	ל	ע	י	נ	י
ה	א	ב	י	ט	ה
ת	פ	ל	א	ו	ת
ך	ת	ו	ר	ת	ך

גַּל עֵינַי

השער לפנימיות התורה

בראשות הרב יצחק גינזבורג

למעשה, השילוב הטוב ביותר הוא של יין מטאפורי – תורת הסוד – עם יין גשמי. מסיבה זו מנהג חסידים ותיק הוא לערוך התוועדויות שמחות בהם משלבים לימוד תורה עם לגימת משקה. כאשר עושים זאת באופן האמור, ללא מטרת השתכרות, ותוך הקפדה שהשתיה תעשה ללא ערוב המינים, אין הדבר מידרדר לשלהוב יצרים אלא מתחבר עם הלימוד ומעצים אותו. היין הגשמי משחרר את האדם מקבעונות שכליים, פותח אותו להשגות חדשות ומאפשר להן לחלחל ממוחו לחדרי לבו.

הציווי להתבסס בפורים מדבר על יין ממש. הביטוי "עד דלא ידע" המתאר את דרגת ההתבסמות רומז לפתיחת הלא-מודע שבנפש. אך ניתן להעלות על הדעת שתי בחינות של לא-מודע: התת-מודע היצרי ממנו נובעים דפוסי התנהגות חייתיים, ומה שניתן לכנותו 'על-מודע' – מישור של חכמה רוחנית הנחה "למעלה מטעם ודעת". אין צורך לומר, שהציווי לשתות עד דלא ידע מכוון ליציאה מהדעת מהסוג הגבוה. על מנת שכך תהיה השתיה היא צריכה להיות משולבת עם היין הרוחני, תורת הסוד.

כלות הנפש ונחת הרוח

מדברים אלו הולך ומתברר אופי סעודת הפורים של רבה ורבי זירא: השניים שילבו בין שתיה לבין לימוד משותף של ענייני סוד, מתבסמים להם משני סוגי היין.

אלא שרבה ורבי זירא שונים מאוד. הפוכים אפילו. הדבר מתבטא בשמותיהם: השם 'רבה' פירושו גדול, ואילו השם 'זירא' הוא קיצור של 'זעירא', כלומר קטן (בתלמוד הירושלמי מכונה זירא 'זעירא'). וכשמותיהם כן הם: לרבה יש כלי תודעה גדולים, "מוחין דגדלות" בלשון החסידות, ויכול להכיל גם תובנות גבוהות ביותר, ואילו לרבי זירא יש כלים קטנים יותר, "מוחין דקטנות", שתובנות גבוהות מדי עלולות לשבור אותם. לכן רק על רבה כתוב ש"קם" – עלה והתעלה למחוזות נשגבים.

ואז מה קרה? כתוב שרבה "שחט" את רבי זירא. בניגוד לקונוטציה המודרנית של המלה, המושג שחיטה בתורה אינו מתייחס כלל להריגה אלימה ופראית. להפך: מדובר במלאכה זהירה, מחושבת ודקדקנית שמטרתה לעדן את הריגת החיה ולהתאימה למערכת חוקים גבוהה. אכן, המשמעות המילולית של המלה לשחוט הינה למשוך ולהעלות. כשרבה "שחט" את רבי זירא, אם כן, הוא ניסה למשוך אותו מעלה, להעלותו בכח לדרגת ההשגה בה הוא היה. הוא הפיל עליו תובנות שהוא עצמו הצליח להכיל, אך שהיו גדולות על כלי התודעה של רבי זירא. רבי זירא המופתע נחשף לתובנה שלא היה בשל אליה, והגיע למצב של כלות הנפש כפשוטו – פריחת נשמתו מגופו. כך יוצא שרבה באמת הרג את רבי זירא, וזאת מבלי ששפך דמים כלל.

(נציין במאמר מוסגר, שאת המלה שחט ניתן גם לקרוא גם בשין שמאלית, כמו "שחט". אכן, זהו האיות המקורי של המלה לשחוט, כבפסוק "ואשחט אתם אל כוס פרעה" בחלום שר המשקים. לפי זה רבה ראה את רבי זירא כמין ענב שיש לשחוט אותו כדי לחלץ ממנו את יין הסוד הגנוז בו.)

כעת אנו יכולים גם להבין מחדש את חלקו השני של הסיפור. הסיבה שרבי זירא לא התנגד באופן עקרוני לערוך סעודה נוספת עם רבה היא שעצם כלות הנפש שחוה לא היתה שלילית. אדרבה, הוא ודאי ישמח מאוד לחוות שוב את ההתעלות הרוחנית המופלאה שעבר. אך רבי זירא, אולי דוקא בשל קטנות המוחין היחסית שלו, זוכר דבר נוסף שרבה שוכח: שהתכלית הסופית של כל ההתעלות הרוחנית היא להוריד את התובנות שהיא משיגה

ג	ל	ע	י	נ	י
ו	א	ב	י	ט	ה
נ	פ	ל	א	ו	ת
מ	ת	ו	ר	ת	ך

גַּל עֵינַי

השער לפנימיות התורה

בראשות הרב יצחק גינזבורג

חזרה לכלים ארציים. בעוד רבה יודע רק שירידה היא צורך עליה, רבי זירא מזכיר כי גם עליה היא צורך ירידה. אחרי "כלות הנפש" צריכה לבוא "נחת רוח" – נחיתת הנשמה חזרה לתוך הגוף. מכיוון שלא מובטח לרבי זירא שבפעם הבאה תשוב נשמתו לגופו אין התעלותה כדאית עבורו.

זהו סוד ה"עד דלא ידע" המתוקן: לדלג מעל הידע והמודעות, אך לא כדי לחוות חוויות רוחניות פרטיות שלא ניתן אחר כך לעשות עמן דבר, אלא במטרה להשיג תובנות שאחר-כך ניתן להכניס לכלים ארציים ומעשיים. הדרך לעשות זאת היא להתקדם אל אי-הדעת באופן של ישוב-דעת. הדעת חשובה כי היא הכלי במסגרתו ניתן מאוחר יותר לשלב את התובנות העל-שכליות שמשיגים בשכרות. במקרה של אי-ידיעה בין ארור המן וברוך מרדכי, הרי שיש לשאוף אליה רק לאחר שמבינים היטב מה ההבדל ביניהם – מדוע המן ארור ומרדכי ברוך ולא להפך. לאחר שמבינים זאת אפשר לשאוף לתובנות גבוהות ומורכבות יותר, המוצאות בחינה של טוב ברע, המתחקות אחר שורשם המשותף של הטוב והרע, וכן הלאה.

אחרית דבר גימטריית

נחתום ברמז קטן לסוג ה"עד דלא ידע" אליה כיוונו חז"ל: הידעתם כי 'ארור המן' שווה בגימטריה בדיוק 'ברוך מרדכי' (502)? הפוך – ברוך המן וכו' – זה לא היה עובד, מכאן שצריך קודם לדעת מי ארור ומי ברוך. ובכן, אור חדש נשפך על הסוגיה כולה: עדלאידע הוא פשוט מצב בו כל-כך נכנסים לגימטריות שכל המלים בנות אותו ערך מספרי מתמזגות (או שפשוט לא מסוגלים לחשב יותר)... ביחס לבורא עולם זהו מצב של 'אמונה פשוטה', וביחס לבן הזוג מצב של 'שכינה ביניהם', בו אפשר להגיד בקלות 'אני אוהב אותך' (ביטויים השווים שלושתם 502). ואם אתם לא מאמינים בגימטריה (כך כותבים במקור) זה בסדר: 'א-להים מאמין בגימטריה' וחשבו בעצמכם כמה זה (דוקא אלקים מאמין בזה, אגב, לא שם הוי"ה – הוא יודע בודאות מה הערך של גימטריאות). פורים שמח!